

PSIHOLOGIJA KONTRACENCIJE

Dr I. SISEK, liječnik

Već odavno nije jedan intimni ljudski problem izazvao toliko žučljivih polemika, suprotnih ocjena te angažirao propagandne socijalne, demografske, ekonomske kao i vjerske, moralne i medicinske stručnjake i nestručnjake, kao što se to u posljednje vrijeme dogodilo s problemom kontracepcije. Sama ta činjenica govori mnogo kako o značajnosti toga problema tako jednako i o njegovoj težini i kompleksnosti. Možda je jedan od razloga tolikih nesporazuma i angažmana, što mnogi problemu pristupaju previše periferno ili samo sa svojih vlastitih gledišta i namjera, što mu prilaze ponekad više kao objektu propagande no cjelovitom duboko ljudskom problemu odnosa čovjeka i žene.

Kontracepcija međutim, kao privremeni način isključenja mogućnosti ljudskog razmnažanja, zadire prvenstveno u dio naše ljudske seksualnosti. Da bismo lakše pratili psihološke interakcije u odnosu na nju, čini nam se najbolje da odmah na početku *letimice* spomenemo samo neke osnovne činjenice iz područja psihologije i biologije seksualnosti.

Seksualnost čovjeka nije samo fizički događaj. Tada bi naime bila jednaka životinjskoj seksualnosti te kao i ova ograničena vremenskim periodima i namijenjena samo održanju vrste.

Naša ljudska seksualnost predstavlja prvenstveno tjelesni izraz ljubavi. Ona je jedan od načina izražavanja našega duha. Ona preko fizičkog čina sjedinjuje duh i tijelo čovjeka i žene i tako predstavlja jedinstveni doživljaj koji duboko prožima njihovu ličnost, njihovu svijest i podsvijest. Ona predstavlja djelo kojeg smo duboko svjesni i za koje nosimo punu odgovornost. Prema tome spolno sjedinjenje kao izraz ljubavi čovjeka i žene predstavlja duševnu nadgradnju na sam fizički, biološki čin. Upravo to sudjelovanje našeg duha i naše volje te mogućnost slobodnog odlučivanja, predstavlja bitnu razliku prema životinjskoj seksualnosti. Stoga svaka usporedba ljudske seksualnosti sa životinjskom svakako mora dovesti do nejasnoća, jer se iznose samo biološki elementi bez psiholoških elemenata ljudske seksualnosti. Ne smijemo, doduše, zanemarivati biološke činjenice, nego na njih gledati kao na podlogu iz koje je proizišla spomenuta psihička nadgradnja.

Jedan od osnovnih momenata naše seksualnosti jest činjenica da je svaki spolni odnos povezan s većom ili manjom mogućnošću razmno-

žavanja, a također i to da svaki organ, pa i cijeli organizam, želi funkcionirati odnosno ispuniti svoj biološki zadatak. Drugim riječima, osnovna je biološka zadaća žene da rađa, a muškarca da oploduje. S tim u vezi treba spomenuti da su mnoge žene doživljavale orgazam samo kad su htjele zanijeti ili zanijele dijete; isto tako treba reći da žena najlakše i najčešće doživi orgazam upravo za vrijeme ovulacije, odnosno da orgazam često provocira ovulaciju, tj. potpomaže mogućnost oplodnje. Kod muškarca slično, iako znatno manje, postoji — prema nekim autorima — »slast za oplodnjom«, kao i često smanjena potencija kod isključene mogućnosti oplodnje.

Te činjenice nam očito potvrđuju realnu prisutnost bioloških elemenata koje smo spomenuli. No unatoč tomu možemo reći da ne postoji nagon za razmnožavanjem, te da kod pristupanja spolnom odnosu ne motivira muškarca i ženu želja za oplodnjom, već sigurno i prvenstveno želja za sjedinjenjem u ljubavi. Sam fizički čin spolnog odnosa iscrpljuje, dok (fizičko) sjedinjenje iz ljubavi okrepljuje, obogaćuje i produhovljuje: »ti« i »ja« postaju »mi«, dvije ličnosti, dva tijela koja se stapaju u jedno. Time i sama ljubav, odnosno ljubav u seksualnosti postaje suštinski čin. Ona predstavlja jedini put da se upozna, shvati i prihvati najintimniji dio druge ličnosti. Time također i brak, kao izraz zrele seksualnosti, dobiva jednu od svojih osnovnih osobina upravo u ljubavi.

Brak time postaje veza duha i tijela čovjeka i žene, a seksualnost u braku bitni dio kompletnog braka. Prema tome brak bez seksualnosti nije čisti, idealistički ili platonski brak.

Što se pak tiče djece u braku, vidjeli smo da svaka žena želi i treba da ima dijete kao esencijalni dio svoje prirode, svoje biološke misije. Brak u kojem ženi to nije omogućeno bilo iz kojeg razloga, za nju gubi mnogo od značaja. Za ženu je dakle prirodno i korisno da rađa djecu i ta djeca još više jačaju vezu između čovjeka i žene. No to vrijedi samo ako je brak pravi. Ako naime u braku nema ljubavi, ako nema odnosa uzajamnog predanja i poštivanja, nikakav broj djece ne može poboljšati uzajamni odnos, već čak i pogoršati ionako bijednu obiteljsku atmosferu.

Psihološki bi dakle bilo neispravno smatrati da ljubav i brak dosežu svoj vrhunac rađanjem djeteta kao njihove svrhe i prvotnog cilja, iako nam biološki momenti govore upravo o potrebi i zadatku rađanja djece. Katolički moral također naglašava da je »prvotna svrha i glavna u braku rađanje i odgoj djece, a tek drugotna i prvoj podređena međusobna pomoć, održavanje recipročne ljubavi i smirivanje strasti«.

S druge strane, prema suvremenom socijalno-juridičkom gledištu, brak je prvenstveno svrha za sebe i ograničen potpuno samo na dvoje ljudi, pa stoga u mnogim zemljama građanski zakoni zastupaju gledište da djeca nisu esencijalni dio braka.

Brak je, kako smo to već djelomice kazali, psihološki gledano, život, tj. spolno jedinstvo između čovjeka i žene; on nije samo od vlasti formirana zajednica, te se ne mijenja prema kategorijama prostora i vremena. Brak predstavlja prirodni zakon, potrebu i neophodnost naše naravi.

Na osnovu ovih uvodnih osnovnih postavki o seksualnosti i braku, možemo razmotriti problem psihologije kontracepcije. U toj će nas problematici prvenstveno zanimati psihološka podloga, motivi i psihičke posljedice u vezi s kontracepcijom. Ovdje naglašujemo da pod kontracepcijom razumijevamo samo privremeno, reverzibilno isključenje začeca, a ne i druge trajne metode (sterilizacija, kastracija), odnosno uništenje već začetog djeteta, iako se i ovdje javljaju značajne i teške psihičke promjene.

Koji je razlog da čovjek i žena koji se istinski vole, kojima je poznata mogućnost oplodnje za kojom biološki osjećaju potrebu, tako često posežu za raznim sredstvima i načinima kako u njihovom spolnom odnosu ne bi došlo do oplodnje?

Da nam odgovor na to pitanje bude što neposredniji, učinimo letimičnu analizu psihičkog stanja u braku i spolnom odnosu tamo gdje se djeca još ili više ne žele, te se prakticira zbog moralnovjerskih normi samo odnos koji ostavlja slobodnu mogućnost začeca (koje je kod žene, ako ne upotrebljava kontraceptivna sredstva, praktički gotovo uvijek moguća pri svakom odnosu osim ako je bolesna ili trudna). Tada se zbog straha od neželjene trudnoće ili izbjegavaju odnosi (što svakako šteti psihičkoj harmoniji i stalnoj potrebi produblivanja bračne ljubavi) ili, ukoliko i dolazi do češćih spolnih odnosa, oni budu uvijek prožeti strahom od koncepcije te ne predstavljaju kompletni ljubavni doživljaj. Stoga kod muškarca, a još više kod žene, prakticiranjem takvih odnosa dolazi do raznih vrsta seksualnih neuroza, počevši od frigidnosti, vaginizma, impotencije pa do neurastenija i anksiozodepresivnih neuroza. Posve je sigurno da takvi spolni odnosi ne predstavljaju pravi izraz ljubavi, što im je prvenstveno svrha, a još manje jedinstvo duha i tijela, uzajamno predavanje u poštivanju, ljubavi i ravnopravnosti, te želji da jedno drugome ugodni, pomogne, da srastu u jedno. To posebno vrijedi za žene koje su neželjenom trudnoćom prvenstveno ugrožene. One doduše čeznu za materinstvom, ali kad prilike za njegovo realiziranje nisu pogodne, one mu se naglašeno opiru. Takvo opiranje začecu često dovodi do nenormalnih psihičkih prilika u braku, a također i često do nenormalnih i nezdravih spolnih odnosa. Tako su npr. poznati slučajevi gdje se iz straha od začeca i zbog odbijanja kontracepcije, prakticira spolni odnos samo jednom u mjesecu ili samo dok žena ima menstruaciju, ili pak nekompletno u formi copulae dimidiatae ili actus imperfecti. No u biti takav je brak i spolni odnosi u njemu prava karikatura. Nezdravi su i nenormalni, a sve zbog toga da se spriječi neželjeno začecje, makar se često događa da i nakon takvih odnosa dolazi do koncepcije.

Eto, sad nam nekako i sam po sebi dolazi odgovor na to kakav je motiv kontracepcije: intimna želja čovjeka i žene da se zbliže, da dožive ljubav bez straha od neželjene koncepcije; da to mogu u svakom momentu kad god to zažele, kad za tu ljubav osjete potrebu, kada to zajednički odluče, poštujući pri tom uzajamnu ravnopravnost, dostojanstvo i potrebu ljubavi.

Ovo netom rečeno tumači činjenicu da se već odavno pribjeglo najrazličitijim načinima kontracepcije. No nijedan od njih dosada ne pruža potpunu garanciju isključenja koncepcije. Ta nesigurnost je ujedno

i uzrok niza psihičkih smetnji, a može je prouzrokovati i nedostatak pojedinih metoda. Psihički dakle konflikti nastaju djelomice i zbog sukoba želje za sjedinjenjem, i od straha moguće neželjene koncepcije, i konačno zbog neprirodnog, nekompletnog odnosa uslijed primjena nekomfortnih kontracepcijskih metoda. Dakako da ovdje igra veliku ulogu i religijski momenat koji unosi elemenat konflikta u savjesti zbog prekršaja moralnih načela. Ti sukobi (smijem — ne smijem, hoću — neću), te često ambivalencije i ambitendencije i kod čovjeka i kod žene i u toku spolnog odnosa i kasnije, sigurno rezultiraju osjećajem straha, nesigurnosti, krivice. Takvo stanje tokom vremena slabi osjećaj jedinstva i potpunog predanja u ljubavi, te dovodi do raznih vrsta neurotskih reagiranja.

Pogledajmo kako se to manifestira kod pojedinih vrsta kontracepcije.

Kod vjerojatno najstarijeg, najrasprostranjenijeg i najjedostavnijeg oblika kontracepcije — *coitus interruptus* — prikraćeni su podjednako i čovjek i žena, no kod muškarca možda ima više psihičkih posljedica. Žena u momentu kad treba nastupiti orgazam, kad se s mužem treba najbliže sjediniti, upravo ga tada gubi pa nema potpunog doživljaja te tako postaje pomalo hladna i indiferentna prema seksualnosti. Muškarac se tokom odnosa ne može kompletno opustiti i srasti sa ženom, jer mora kontrolirati dolazak ejakulacije, kako bi na vrijeme izbacio sjeme izvan vagine i tako spriječio eventualno začće. To je kod njega popraćeno ne samo smanjenjem potencije i slabijom erekcijom, već i kasnijim trajnim psihosomatskim poremetnjama i neurasteničnim stanjima, koja se javljaju ne samo zbog navedenih psihičkih smetnji već i zbog izostavljenog pražnjenja, relaksacije cijelog organizma (naročito neurovaskularnog sistema) koja se dešava nakon orgazma. Pri tom treba spomenuti da sama metoda pored navedenih štetnosti nije ni dovoljno sigurna, te često nakon neplanirane trudnoće bude razlog osudama žene za navodne vanbračne kontakte.

Coitus condomatus remeti također komformnost intimnih odnosa, smanjuje doživljaj neposrednosti i orgazma, a nije ni dovoljno siguran. Zbog toga ga danas preporučuju više u kombinacijama s neplodnim danima ciklusa.

Još su neugodniji, pogotovo za ženu, različiti pesari, spužvice i paste, koji ne samo da psihološki djeluju na partnera smanjujući spontanost, neposrednost i veličinu sjedinjenja jednako na fizičkom i psihičkom planu, već samo po sebi predstavljaju prilično neugodan zahvat u području genitalija, te sam odnos degradiraju posebno kod osjetljivih i senzibilnih osoba.

Primjena »antibaby« pilula ili injekcija još nije dovoljno duga da bi se mogao dati sigurniji i definitivniji sud. No danas svakako predstavlja ta pilula najprikladnije kontracepcijsko sredstvo, posebno ako bez posljedica regulira ovularni ciklus. Nažalost zasada nema još dovoljno garancije, da primijenjena hormolna sredstva nakon dulje upotrebe ne izazivaju neke trajne promjene kod žene u smislu maskulinizacije, odnosno da ne predstavljaju opasnost za kasnije začetu djecu, da bi mogla imati kancerogeno djelovanje i dovesti do češćih tromboza i embolija. Kad ne bi bilo tih spomenutih, iako rijetkih štetnih moguć-

nosti nusdjelovanja (s vremenom će se vjerojatno isključiti), antibaby pilule i injekcije bile bi svakako sa više strana prihvaćene i preporučene kao najpogodnije i najsigurnije sredstvo kontracepcije.

No unatoč tome kod žena koje su kroz dulje vrijeme uzimale spomenute hormonalne preparate, makar nije došlo do pojave spomenutih navedenih štetnih somatskih nuspojava, ipak su primijećene interesantne psihičke pojave: tako strah od gubitka identiteta vezan uz ideju unutarnjeg uništenja (možda zbog podsvjesnog osjećaja krivice?), a zatim i neurotski strah vezan uz želju za rađanjem djece, kojih možda kasnije ne bi mogla imati. Tu je također prisutan i psihijatrijski interesantan strah od oslobođenja i porasta potencije, koji je u samom spolnom odnosu dovodio do inhibicije aktivnosti, a rezultirao stavom poslušnosti i indolencije. Prema nekim drugim autorima taj se strah kasnije gubio te rezultirao upravo obrnutim, agresivnim i pretencioznim ponašanjem u tim momentima. U većini slučajeva je kod partnera tih žena paralelno primijećena pojava smanjene potencije. To se događalo vjerojatno kao osjećaj manje vrijednosti pred sada libidinozno nespontanom ženom, oslobođenom straha pred trudnoćom.

Svi ti dosadani, a posebno posljednji navodi psihičkih promjena kod kontracepcije, pokazuju da je ona u posljednje vrijeme postala i psihijatrijski interesantan problem. To nije neobično, jer je izvorno i prvenstveno povezana s nizom najintimnijih psihičkih stavova i reakcija. Stoga liječnik psihijatar pri konzultiranju o tim posebno intimnim i značajnim problemima bračnih drugova, mora prvenstveno nastojati upoznati njihove ličnosti, razumjeti i respektirati njihove svjesne i podsvjesne otpore prema začecu, ali i prema raznim vrstama kontracepcije. Posebno mora paziti da ih svojim savjetima ne dovede u akutni sukob s njihovim moralnim i vjerskim stavovima. Mora zatim nastojati reducirati njihov strah i nesigurnost u spolnom odnosu primjenom psihoterapije, psihofarmaka te savjetom u vezi s eventualnom odlukom o najprikladnijem načinu kontracepcije. Većina suvremenih autora, koji problem kontracepcije obrađuju prvenstveno psihološki, slažu se u mišljenju da je privremena primjena raznih kontracepcijskih metoda medicinsko-psihološki samo relativno opravdana i prihvatljiva, te da se svakako mora zasnivati na savjesti i moralu te individualnoj prihvatljivosti bračnih drugova.

Tako smo, polazeći od realiteta ljudskog života, od njegove biološke i psihološke nadgradnje, prvenstveno ljubavi, vidjeli kako je kontracepcija relativno opravdana. Vidjeli smo također da ona može psihički loše djelovati na bračne drugove. Konstatirali smo također da se u slučajevima gdje se zbog raznih prilika ne žele djeca, a ne primjenjuje kontracepcija, javljaju psihičke smetnje a često i nenormalni spolni odnosi. Vidjeli smo također da je u prirodi žene da želi biti majka, no ako ona zbog bolesti ili drugih razloga više neće biti, ne može se i ne treba na to prisiljavati. Time se ne samo šteti njenom tjelesnom i psihičkom zdravlju već se time također krnji njena sloboda, ravnopravnost i doživljaj ljubavi. Svaka krutost stavova u ovim toliko ljudskim, svakodnevnim a ipak neobično važnim pitanjima, uvijek za sobom povlači i sumnju u nepotpunost osjećaja, ljubavi i iskustva...

Ljudska seksualnost, pa tako i problem kontracepcije, prezentirali su nam se kao kompleksan problem, koji zasijeca u najrazličitije oblasti našega života, u odnose među ljudima, u moralnu sferu te pitanje dozvoljenog i nedozvoljenog, prezentirali su nam se kao još danas nepotpuno riješen problem, kojem svakako i dalje treba tražiti rješenje.

Motiv kontracepcije i njegovo opravdanje proizlaze iz ljudske prirode, koja u intimnim odnosima čovjeka i žene, prožetim prvenstveno međusobnom ljubavlju, dolazi najviše do izražaja. Naše traženje rješenja psihičkog konflikta kod kontracepcije, pa i samog opravdanja kontracepcije, treba stoga i dalje biti prvenstveno usmjereno na upoznavanje i naglašavanje prave i nepatvorene čovjekove naravi prožete ljubavlju. Što je istinski prirodno, nikada nije štetno ni nemoralno.

U tom traženju neka nam i dalje bude uvijek vodič ljubav između čovjeka i žene, ljubav kao dar i potreba našega života.

SUMMARIUM

Nemo est qui psychologica elementa necessaria esse in connubio viri et mulieris non agnoscat. His elementis debitam dicat attentionem auctor huius relationis professione medicus. Et haec elementa psychologica supra illa pure biologica elevantur. Conjugalem actum ob timorem ne conceptio sequatur, incompletum, defectuosum, tensione plenum pronuntiat auctor. Vari modi contra naturam in relationibus sexualibus inter virum et mulierem verae deturpationes sunt. Media igitur contraceptiva, v. gr. »pillulas« adhibent multi, ut sexuali amori plene satisfaciant, quin periculo prolem habendi, quam vitare cogunt circumstantiae, exponantur. Dicendum est, inquit auctor, nec sub aspectu medico-psychologico contraceptionem amplecti posse. Multo minus, dicendum est, contraceptiva media licet assumere si principia moralitatis consulamus. Quae psychologice videntur illa iustificare, hoc omnino insufficiens, relativum, et semper conscientiae morali submittendum.